

Μακεδονικά

Τόμ. 22, Αρ. 1 (1982)

Παρατηρήσεις στη γλώσσα των επιγραφών
ρωμαϊκής εποχής της Δυτικής Μακεδονίας

Δημήτρης Σαμσάρης

doi: [10.12681/makedonika.534](https://doi.org/10.12681/makedonika.534)

Copyright © 2014, Δημήτρης Σαμσάρης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Σαμσάρης Δ. (1982). Παρατηρήσεις στη γλώσσα των επιγραφών ρωμαϊκής εποχής της Δυτικής Μακεδονίας. *Μακεδονικά*, 22(1), 485–491. <https://doi.org/10.12681/makedonika.534>

ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΗ ΓΛΩΣΣΑ ΤΩΝ ΕΠΙΓΡΑΦΩΝ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

*Από τὸ ἐπιγραφικὸ ὕλικό ποῦ ἔχουμε συγκεντρώσει γιὰ τὴν ἔκδοση ἑνὸς *Corpus* τῶν ἀρχαίων ἐπιγραφῶν τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀντλήσει πολὺτιμες πληροφορίες σχετικὰ μὲ τὴ γλωσσικὴ κατάσταση ποῦ ἐπικρατοῦσε στὴ Δυτικὴ Μακεδονία κατὰ τὴ ρωμαϊκὴ ἐποχὴ. *Ἐστὶ διαπιστώνει κανεὶς ὅτι ἀπὸ τὶς ἐπιγραφὰς τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἐλάχιστες μόνο εἶναι γραμμένες στὴ λατινικὴ γλῶσσα. Κι αὐτὲς μάλιστα οἱ ἐλάχιστες λατινικὲς ἐπιγραφὰς εἶναι ἰδιωτικὲς (Ρωμαίων ἢ ἐκλατινισμένων Θρακῶν) καὶ προέρχονται—ἐκτὸς ἀπὸ μιὰ τῆς Αἰανῆς—ἀπὸ οἰκισμοὺς ποῦ βρίσκονταν κατὰ μῆκος τῆς περιφέρειας *Εὐνατίας ὁδοῦ, ἢ ὁποία ἀποτελοῦσε πραγματικὴ ἐστία ἐκρωμαϊσμοῦ. *Απὸ τὴ διαπίστωσι αὐτὴ ὁδηγεῖται κανεὶς στὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ρωμαϊκὴ κατάρκτηση δὲν ἔβριξε γλωσσικὰ τοὺς Δυτικομακεδόνες, οἱ ὁποῖοι ἐξακολουθοῦσαν νὰ χρησιμοποιοῦν ἀποκλειστικὰ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα τόσο στὴ δημόσια ὅσο καὶ στὴν ἰδιωτικὴ τους ζωὴ. *Αντίθετα μάλιστα τὸ πολυπληθέστερο ἑλληνικὸ πληθυσμιακὸ στοιχεῖο τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, ὅπως δεῖχνουν οἱ ἑλληνικὲς ἐπιγραφὰς, εἶχε ἀφομοιώσει γλωσσικὰ κι ὅλα τὰ ξένα ἔθνη καὶ στοιχεῖα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς (*Ανατολίτες, Θράκες, *Πλυριῖοι καὶ Ρωμαῖοι).

Οἱ ἑλληνικὲς ἐπιγραφὰς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, ποῦ ὅλες σχεδὸν ἀνήκουν στὰ αὐτοκρατορικὰ χρόνια, εἶναι γραμμένες στὴν *Κοινὴ*¹ μὲ ὁρισμένους ἀρχαϊσμοὺς, ποῦ ὀφείλονται πιθανῶς στὴ γεωγραφικὴ ἀπομόνωση τῆς χώρας. *Ἐξαίρεση ἀποτελοῦν τὰ ἐπιγράμματα, ποῦ εἶναι γραμμένα στὴν ἄττικη, καθὼς καὶ οἱ ἐπιγραφὰς (=ὑπογραφὰς) τῶν καλλιτεχνῶν, ὅπου χρησιμοποιεῖται ὁ ἀρχαϊκὸς ρηματικὸς τύπος *ἐποίησα* (ἀντὶ ἐποίησα)². *Ἡ ἀρχαϊστικὴ τάση τῶν Δυτικομακεδόνων φαίνεται καθαρά στὴν κλίση τῶν ἀνθρωπωνυμίων, ποῦ ὅλα σχεδὸν κλίνονται σύμφωνα μὲ τοὺς γραμματικὸς τύπους τῆς ἄττικῆς διαλέκτου. Πολὺ χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ περίπτωσις τοῦ ὀνόματος *Λεωνίδας* στὸ δόγμα τῶν Βαττυναίων³, ποῦ τὴ μιὰ φορὰ κλίνεται σύμφωνα μὲ τὴν ἄττικὴ διάλεκτο (γενικὴ σὲ -ου) καὶ τὴν ἄλλαν σύμφωνα μὲ τὴν Κοινὴ (γενικὴ σὲ -α).

Σχετικὰ μὲ τὰ γένη καὶ τὴν κλίση τῶν οὐσιαστικῶν, ἀξιοσημείωτα εἶναι ὁρισμένα ἀσφάλματα ποῦ ἐπισημαίνει κανεὶς σὲ μερικὲς ἐπιγραφὰς. Πρόκειται γιὰ τὴν αἰτιατικὴ τὸν *ἀρχιερεῖ* (ἀντὶ τὸν ἀρχιερέα) σὲ ἐπιγραφὰς ἀπὸ τὸν *Ἅγιο *Ἀχιλλεῖο Πρέσπας⁴ καὶ γιὰ τὶς δοτικὲς *τοῖς* *Ορεῶταις (ἀντὶ τοῖς *Ορέσταις) καὶ *τῇ* *θεῷ* (ἀντὶ τῇ θεᾷ), ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἡ

1. Σχετικὰ μὲ αὐτὴ βλ. S c h w y z e r, *Griechische Grammatik*, I, München 1934/39, 216 κέ., ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

2. Πρβ. Α. Κ ε ρ α μ ὀ π ο υ λ λ ο υ, «*Ἡμερολόγιον Μεγάλης Ἑλλάδος*», 1922, 311. Ν. Π α π α δ ᾶ κ ι, «*Ἐκ τῆς Ἀνω Μακεδονίας, *Ἀθηνῶν*» 25 (1913) 434, ἀρ. 15.

3. Α. Woodward, *JHS* 37 (1913) 337 κέ.

4. Φ. Π ῆ τ σ α, Διόρθωσις ἐπιγραφῆς Ἀγίου Ἀχιλλείου, «*Μακεδονικά*» 6 (1964/65) 287-291=SEG 24 (1969), ἀρ. 588=Bull. ἑρ. 1966, 388, ἀρ. 238.

πρώτη συναντιέται στο δόγμα των Βαττυναίων¹ και ή άλλη σέ άπελευθερωτική πράξη από την 'Εξοχή². 'ΟΑ. Woodward θεωρεί σωστή τη δοτική 'Ορέστοις, πού, κατά τη γνώμη του, προϋποθέτει ονομαστική 'Ορέστοις³. 'Αντίθετα ό Ν. Παππαδάκις σωστά ύποστηρίζει ότι ή δοτική αυτή είναι μεταπλασμός τής στιγμής σύμφωνο με τά πολλά δευτερόκλιτα⁴. Τέλος, από άποψη ορθογραφίας, άξίζει νά σημειωθεί ότι σέ όλες σχεδόν τics έπιγραφές παραλείπεται τό προσγεγραμμένο γιώτα. 'Η κατάργηση αυτή του γιώτα άποτελεί χαρακτηριστικό φαινόμενο τής Κοινής κατά την αυτοκρατορική έποχή⁵.

Στή μεταγραφή λατινικών λέξεων και ονομάτων, όπως μπορεί νά διαπιστώσει κανείς από τά παραδείγματα πού παραθέτουμε άμέσως παρακάτω, ύπάρχει ή ίδια άντιστοιχία ανάμεσα στους έλληνικούς και λατινικούς φθόγγους πού συναντούμε και στις έπιγραφές του ύπόλοιπου έλληνόφωνου κόσμου:

1) ε=λατιν. ε: Π ε τ ρ ω ν ι ο ς / α (σέ άναθηματικές έπιγραφές από την Αϊανή και την 'Ανω Κώμη Κοζάνης, βλ. Λιούφη, 'Ιστορία Κοζάνης, 32-33=Κ. Σιαμπανόπουλου, Αϊανή, 148 και 205).

2) ο=λατιν. υ: Κ ό ρ ι ν ο ς (στον έφηβικό κατάλογο του Σισανίου, βλ. Μ. Δήμυτα, 'Η Μακεδονία, άρ. 216=Β S A 18 (1911/12) 185-186, άρ. 34 και σέ έπιγραφές από την άρχαία Λύκα κι από την Πόλη της Μικρής Πρέσπας, βλ. Φ. Πέτσα, Διόρθωσις έπιγραφής 'Αγίου 'Αχιλλείου, «Μακεδονικά» 6(1964/65) 287=Bull. έρ. 1966, 388, άρ. 238=SEG 24 (1969), άρ. 588. Α. 'Ανδρειωμένου, ΑΔ 22 (1967), Χρονικά, Β', 416), Π ό π λ ι ο ς (σέ έπιγραφη του 3ου μ.Χ. αιώνα από τη Σιταριά Φλώρινας, βλ. Ν. Παππαδάκι, 'Εκ τής 'Ανω Μακεδονίας, «'Αθηνά» 25 (1913) 436-437, άρ. 20=Μ. Alexandrescu-Vianu, Les stèles funéraires de la Macédoine romaine, «Dacia» 19 (1975) 196, άρ. 81).

3) η=λατιν. ε. Α υ ρ ή λ ι ο ς (σέ έπιγραφές από την περιοχή τής Φλώρινας, βλ. Ν. Παππαδάκι, δ.π., 439, άρ. 25. Α. Κεραμόπουλου, ΑΔ 14 (1931/3), Παράρτημα, 38' άρ. 14. Μουσείο Φλώρινας, άρ. 11, 14, 20).

4) ω=λατιν. ο: 'Α ν τ ώ ν ι ο ς (σέ έπιγραφη από τη Δρούσκα-στό μυχό τής Βεγορρίτιδας λίμνης, βλ. Ν. Παππαδάκι, δ.π., 435, άρ. 17).

5) αι=λατιν. ae, āi: Α ἰ λ ι ο ς (στον έφηβικό κατάλογο του Σισανίου βλ. Δήμυτα, 'Η Μακεδονία, άρ. 16=Β S A 18 (1911/12) 185-186, άρ. 34 και σέ έπιγραφη του 161-180 μ.Χ. τής Αϊανής, βλ. Δ. Κανατσούλη, Τό κοινόν των 'Ελιμωτών, «Μακεδονικό 'Ημερολόγιον Σφενδόνη» 1959, 209 κέ. (=Πρακτικά Β' Διεθνούς Συμποσίου 'Αρχαίας Μακεδονίας II, 130). F. P a r a z o g l o u, «Živa Antika» 9 (1959) 163=SEG 17 (1960) 83, άρ. 313), Γ ν α ἰ ο ς (σέ έπιγραφη των Γρεβενών, βλ. Ν. Παππαδάκι, δ.π., 446, άρ. 43), Μ α ι κ ή ν α ς (σέ έπιγραφη από τό Σύνδετρο Γρεβενών, βλ. Π Α Ε 1936, 67=Α Α 52 (1937) 148, Γ ά ι ο ς (στό δόγμα των Βαττυναίων (βλ. J H S 33 (1913) 339), στον έφηβικό κατάλογο του Σισανίου (Δήμυτα, 'Η Μακεδονία, άρ. 216=Β S A 18 (1911/17) 185-186, άρ. 34) και σέ έπιγραφη από την 'Ανω Κώμη (Κ. Σιαμπανόπουλου, Αϊανή, 205).

6) αυ=λατιν. au, av: Α υ ρ ή λ ι ο ς (βλ. πιό πάνω), Κ λ α υ δ ι ο ς (στον έφηβικό κατά-

1. Βλ. πιό πάνω, σ. 485, σημ. 3.

2. Μουσείο Κοζάνης, άρ. 146. Σέ άλλες άπελευθερωτικές πράξεις από την 'Εξοχή και τό Βοσκοχώρι (Μουσείο Κοζάνης, άρ. 147 και 169) ύπάρχει ό σωστός τύπος ή θεά.

3. Α. Woodward, δ.π.

4. Ν. Παππαδάκι, Είς τό δόγμα των Λαπιναίων, «'Αθηνά» 25 (1913) 464.

5. Βλ. S. R e i n a c h, Traité d'Epigraphie Grecque, Paris 1885, 270-271. C. h. D u n a n t- J. P a u l l o u x, Recherches sur l'histoire et les cultes de Thasos, II. De 196 avant J.C. jusqu, à la fin de l'Antiquité, Paris 1958, 206-207.

λογο του Σισανίου, βλ. πιό πάνω), Φ λ α υ ι ο ς (σέ επιγραφή της Αϊάνης, βλ. Χ. Μακαρόνα, Α Ε 1936, 3, άρ. 3).

7) *ει=λατιν*. Γ: Ά ν τ ω ν ε ι ν ο ς (σέ επιγραφή του 2ου μ.Χ. αι. από τις Πέτρες Φλώρινας, βλ. Ν. Παππαδάκι, δ.π., 431, άρ. 3).

8) *ου=λατιν*. υ, ν: Λ ο υ κ ι ο ς (στών έφηβικό κατάλογο του Σισανίου, βλ. πιό πάνω), Π ο υ π λ ι ο ς (σέ επιγραφή της Αϊάνης, βλ. Κ. Σιαμπανούπουλου, δ.π., 148), Σ ε κ ο υ ν δ ο ς (στών έφηβικό κατάλογο του Σισανίου), Ο υ α λ ε ρ ι ο ς / α (στο δόγμα των Βαττυναίων, βλ. J H S 33 (1913) 339) και σέ επιγραφή των Πύργων 'Εορδαίας (βλ. Ν. Παππαδάκι, δ.π. 434, άρ. 15) Σ υ λ ο υ α ν ο ς (στών έφηβικό κατάλογο του Σισανίου, βλ. πιό πάνω), Φ λ α ο υ ι ο ς (σέ επιγραφή από τον "Άγιο 'Αχιλλειο Πρέσπας, βλ. Φ. Πέτσα, δ.π. Bull. έρ. δ.π.).

9) *β=λατιν*, b, v: Β ά σ σ ο ς (σέ επιγραφή από τó Παλαιογράφισιο, βλ. L. Heuzey, Le mont Olympe et l'Acarnanie, άρ. 44=Δήμιτσα, 'Η Μακεδονία, άρ. 207=P. Roussel, R E G 27 (1914) 455=Baege, De Macedonum sacris, 192), Τ ι β έ ρ ι ο ς (στών έφηβικό κατάλογο του Σισανίου, βλ. πιό πάνω), Φ λ ά β ι ο ς (βλ. πιό πάνω).

10) *π=λατιν*. b, p: Π ό π λ ι ο ς (βλ. πιό πάνω), Π ρ ό κ λ ο ς (στο δόγμα των Βαττυναίων και στών έφηβικό κατάλογο του Σισανίου, βλ. πιό πάνω), Π ρ ε ι μ ο ς (στο δόγμα των Βαττυναίων, βλ. πιό πάνω) και σέ επιγραφή από τον "Άγιο 'Αχιλλειο Πρέσπας (βλ. Φ. Πέτσα, «Μακεδονικά» 15 (1975) 311=S E G 24 (1969), άρ. 589).

Τέλος, στις επιγραφές ρωμαϊκής εποχής της Δυτικής Μακεδονίας διαπιστώνει κανείς την παρουσία διαφόρων γλωσσικών φαινομένων φωνηεντισμού και συμφωνητισμού που άλλα από αυτά οφείλονται στην επίδραση του προφορικού λόγου, άλλα σέ λάθη των χαρακτών κι άλλα σέ βαρβαρισμούς (ιδίως στις επιγραφές του ξένου πληθυσμακού στοιχείου). Τά γλωσσικά αυτά φαινόμενα που έχουμε έπισημάνει είναι βέβαια κοινά, κατά την περίοδο αυτή, στις επιγραφές ολόκληρου του ελληνόφωνου κόσμου. Ωστόσο κρίνουμε σκόπιμο νά τά παραθέσουμε πιό κάτω με τά παραδείγματα που μās δίνουν οι επιγραφές, γιατί πιστεύουμε ότι αποτελούν χρήσιμα στοιχεία γιά τή μελέτη της Ιστορίας της ελληνικής γλώσσας.

Ι. Φαινόμενα φωνηεντισμού

Α' Φωνήεντα

1. η

α) 'Ιων. η αντί του άττ. α²: Φ ι λ ι η ς (άντι φιλίας) (σέ έπιγραμμα από τó Μπουφάρι Κοζάνης, βλ. Ν. Παππαδάκι, 'Εκ της 'Ανω Μακεδονίας, «Αθήνα» 25 (1913) 4/45 άρ. 37),

1. Βλ. Α. Blass, Über die Aussprache des Griechischen, Berlin 1888, 106 κέ. M e y e r, Griechische Grammatik, Leipzig 1896, 313. S c h w y z e r, Griechische Grammatik, I, München 1934-39, 207. Τ ο υ Ἰ δ ι ο υ, Grammatik der pergamenischen Inschriften, Berlin 1898, 105. K r e t s c h m e r, Die Entstehung der Koine, Wien 1901, 15. M e i s t e r h a n s, Grammatik der attischen Inschriften, Berlin 1900, 77. N a c h m a n s o n, Laute und Forme der magnetischen Inschriften, Uppsala 1903, 75 κέ. H a u s e r, Grammatik der griech. Inschriften Lykiens, Basel 1916, 56. G. M i h a i l o v, Ezikăt na grăckite năpisi ot Bălgarija, I. Fonetika, Sofia 1940, 51.

2. Βλ. S c h w y z e r, Griechische Grammatik, 187. M e y e r, δ.π., 95. K r e t s c h m e r, δ.π., 29 κέ. N a c h m a n s o n, δ.π., 27 κέ. M e i s t e r h a n s, δ.π., 16 κέ. H a u s e r, δ.π., 23. R ü s c h, Grammatik der delphischen Inschriften, I, Berlin 1914, 42 κέ. G. M i h a i l o v, δ.π., 15-16.

ἱερητεύοντος (=ιερατεύοντος) (σὲ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὸν Ἅγιο Γεώργιο Γρεβενῶν, βλ. Ν. Παπαδάκι, δ.π., 446, ἀρ. 40), ἱερητεύσαντες (=ιερατεύσαντες) (σὲ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴν Καισαρείαν, βλ. Α. Κεραμόπουλλου, Α Ε 1933, 44).

β) ἡ ἀντί ει': ἐπιοίη (=ἐποίει) σὲ ἐπιγραφὴ (=ὕπογραφὴ γλύπτη ἀπὸ τὴ Σηλιά Κοζάνης, βλ. Κ. Σιαμπανόπουλου κ.ἄ., Γνωριμία μὲ τὸν νομὸν Κοζάνης, 144).

γ) ἡ ἀντί ι²: Ἄ μ φ υ τ ρ ῆ τ η (=Ἀμφιτρίτη) (σὲ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὸν Περδίκκα Κοζάνης: Μουσεῖο Κοζάνης, ἀρ. 894).

2. ι

α) ι ἀντί ε²: θ ι ο τ ἄ τ ο υ ς (=θεοτάτους) (σὲ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὶς Πέτρες καὶ τὴ Σιταριά Φλώρινας, βλ. Ν. Παπαδάκι, δ.π., 432, ἀρ. 8, 437, ἀρ. 21).

β) ι ἀντί η: Α ὀ ρ ῖ λ ι α (=Αὐρηλία) (σὲ ἐπιγραφὴ τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνα ἀπὸ τὴν Ἀχλάδα Φλώρινας, βλ. Α. Κεραμόπουλλου, Α Δ 14 (1931/32), Παράρτημα, 38, ἀρ. 14). Στὸν δ' στίχο ὁμοῦ ὑπάρχει ὁ σωστός τύπος Α ὀ ρ ῆ λ ι ο ς, ποὺ δείχνει ὅτι ὁ χαρακτὴς εἶχε γνώση τῆς ὀρθογραφίας αὐτῆς.

γ) υ ἀντί ι: Δ υ ἰ (=Διὶ) (σὲ ἐπιγραφὴ τῆς Κοζάνης, βλ. Χ. Μακαρόνα, Ἀρχαιολογικὰ Χρονικά, «Μακεδονικά» 2 (1941/42) 638, ἀρ. 89=J H S 66 (1946) 163), Ἀ μ φ υ τ ρ ῆ τ η (=Ἀμφιτρίτη) (σὲ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὸν Περδίκκα Κοζάνης: Μουσεῖο Κοζάνης, ἀρ. 894).

3. ο

α) ο ἀντί ου: ἐ π ι μ ε λ ο μ ἔ ν ο υ (=ἐπιμελουμένου) (σὲ ἀπελευθερωτικὴ πράξη ἀπὸ τὴν Ἑξοχή: Μουσεῖο Κοζάνης, ἀρ. 146).

β) ο ἀντί ω: Ζ ο ῆ (=Ζωή) (σὲ ἐπιγραφὴ τοῦ Μουσείου Φλώρινας, ἀρ. 20), Ζ ο ε ἰ χ η (=Ζωείχη) (σὲ ἀπελευθερωτικὴ πράξη τοῦ 275 μ.Χ. ἀπὸ τὴν Ἑξοχή: Μουσεῖο Κοζάνης, ἀρ. 147).

γ) ω ἀντί θ: Θ ε ὠ δ ω ρ ο ς (=Θεόδωρος) (σὲ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὸν Κρόκο Κοζάνης: Μουσεῖο Κοζάνης, ἀρ. 12), δ ε ὀ μ ε ν ο ς (=δεόμενος) (σὲ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὸ Βοσκοχώρι: Μουσεῖο Κοζάνης, ἀρ. 169), ὄ ν α ρ (=ὄναρ) (σὲ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴν Ἀνω Κώμη Κοζάνης, βλ. Κ. Σιαμπανόπουλου, Αἰανή, 205).

4. Ἀποβολὴ φωνηέντων

α) -ιος/-ις: Ε ὀ τ ῶ χ ι ς (=Εὐτόχιος) (σὲ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὸν Ἅγιο Ἐλευθέριο Κοζάνης: Μουσεῖο Κοζάνης, ἀρ. 178), Ι ο ὄ λ ι ς (=Ἰούλιος) (σὲ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴν Καισαρείαν, βλ. Α. Κεραμόπουλλου, Α Ε 1933, 43).

β) Ἀλλὰ φωνήεντα: Λ ὀ σ σ τ ρ α τ ο ς (=Λυσίστρατος) (σὲ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὸ Δρέπανο

1. Βλ. S. Reinach, δ.π., 265-266.

2. Βλ. Blass, δ.π., 32 κέ. Schwyzer, Griechische Grammatik, 186. Τοῦ Ἰδίου, Grammatik der pergam. Inschriften, 46 κέ. Meyer, δ.π., 132 κέ. Meisterhans, δ.π. 19. Nachmanson, δ.π., 37 κέ. 37 κέ. Hauser, δ.π., 25 κέ. Kretschmer, δ.π., 7. Rüsck, δ.π., 63. Mayer, Grammatik der griechischen Papyri aus der Ptolemäerzeit, I, Berlin/Leipzig 1923, 82 κέ. G. Mikhailov, δ.π., 16-17.

3. Βλ. Schwyzer, Griechische Grammatik, 275 b.

4. Βλ. Schwyzer, Griechische Grammatik, 392 κέ. Τοῦ Ἰδίου Grammatik der pergam. Inschriften, 94. Nachmanson, δ.π., 63. Blass, δ.π., 35. Meisterhans, δ.π., 24, 68. Hauser, δ.π., 48 κέ. Mayer, δ.π., 138 κέ. Rüsck, δ.π., 144 κέ. Thummb, Die griechische Sprache im Zeitalter des Hellenismus, Strassburg 1901, 143.

Κοζάνης, βλ. ΑΕ 1936, 6, αρ. 7.), Πάριμος (=Παράμιος) (σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὶς Πέτρες, βλ. Ν. Παππαδάκι, δ.π., 430-431, αρ. 1), Πρόκλος (βλ. πὸ πάνω).

Β' Δίφθογγοι

1. αι

α, αι ἀντί ε: ἀναίθηκεν (=ἀνέθηκεν) (σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν Πτολεμαίδα: Μουσείο Κοζάνης, αρ. 153), Οὐαλιρία (=Οὐαλερία) (σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τοὺς Πύργους 'Εορδαίας, βλ. Ν. Παππαδάκι, δ.π., 434, αρ. 15).

β) ε ἀντί αι': Ἀραβέος (=Ἀραβαῖος) (στὸ περίφημο δόγμα τῶν Βαττυναίων, βλ. Ν. Παππαδάκι, Εἰς τὸ δόγμα Λατινῶν τῆς Ὀρεστίδος, «Ἀθηνᾶ» 25 (1913) 462 κέ.), Ἐανῆ (=Αἰανῆ) (σὲ ἐπιγραφή τῆς Αἰανῆς, βλ. Χ. Μακαρόνα, Ἐκ τῆς Ἑλμείας καὶ 'Εορδαίας, ΑΕ 1936, 3, αρ. 3), γυναικός (σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν Ἀχλάδα Φλώρινας, βλ. Α. Κεραμόπουλλου, ΑΔ 14 (1931/32), Παράρτημα, 40, αρ. 16), κέ (=καί) (σὲ ἐπιγραφὲς ἀπὸ τὴν Ὑδροῦσα (βλ. Ν. Παππαδάκι, δ.π., 439, αρ. 23), ἀπὸ τὴν Ἑξοχή (Μουσείο Κοζάνης, αρ. 146) καὶ σὲ ἐπιγραφή τοῦ Μουσείου Φλώρινας, αρ. 5), πεδίφ (=παιδίφ) (σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν Τσοῦκα Καστοριάς, βλ. Ν. Παππαδάκι, δ.π., 442, αρ. 32), πεδίον (=παιδίον) (σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν Ὑδροῦσα, βλ. πὸ πάνω), πεδρίον (=παιδάριον) (σὲ ἀπελευθερωτικὴ πράξη ἀπὸ τὴν Ἑξοχή: Μουσείο Κοζάνης, αρ. 147), χέριν (=χαίρειν σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν Ἑλάτη Κοζάνης: Μουσείο Κοζάνης, αρ. 896).

2. ει

α) ει ἀντί ι (=γλωττακισμός)²: Ἀμφιτρίτη (=Ἀμφιτρίτη) (σὲ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Σιάτιστας, βλ. Β C H 17 (1898) 635=W. Baege, De Macedonum sacris, 32), Ἀνδρόνικος (=Ἀνδρόνικος) (σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν περιοχὴ Τσοτλίου, βλ. Κ. Σιαμπανόπουλου κἀ, Γνωριμία μὲ τὸν νομὸν Κοζάνης, 215), Ἀντωνεῖνου (=Ἀντωνίνου) (σὲ ἐπιγραφή τοῦ τέλους τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνα ἀπὸ τὶς Πέτρες: Μουσείο Φλώρινας, αρ. 103), Ἀρτεμισία (=Ἀρτεμισία) (σὲ ἐπιγραφή τοῦ 3ου π.Χ. αἰῶνα ἀπὸ τὴν Ἀχλάδα Φλώρινας, βλ. Α. Κεραμόπουλλου, ΑΔ 14 (1931/32), Παράρτημα, 38, αρ. 14), Ἀφρόδιτος (=Ἀφρόδιτος) (στὸν ἐφηβικὸ κατὰλογο τοῦ Σισανίου, βλ. Δήμιτσα, Ἡ Μακεδονία, αρ. 216=B S A 18 (1911/12) 185-186, αρ. 34), γεινόμενον (=γινόμενον) (σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὸ Κρανοχώρι Καστοριάς, βλ. Δήμιτσα, Ἡ Μακεδονία, αρ. 217), Δεῖι (=Δι) (σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν Ἄνω Κώμη: Μουσείο Κοζάνης), Εἰσίω (=Ἰσίω) καὶ Εἰσίδοτος (=Ἰσίδοτος) (στὸν ἐφηβικὸ κατὰλογο τοῦ Σισανίου, βλ. πὸ πάνω), ἐτεμίσαντο (=ἐτιμίσαντο) (σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὸ Κρανοχώρι, βλ. πὸ πάνω), Θεσσαλονίκη (=Θεσσαλονίκη) (σὲ ἐπιγραφή τοῦ Μουσείου Φλώρινας, αρ. 5), Κερκείνιον (=Κερκίνιον) (σὲ ἐπιγραφή τῆς Αἰανῆς, βλ. Δήμιτσα, Ἡ Μακεδονία, αρ. 214), Κοεῖντα (=Κοῖντα) (σὲ ἐπιγραφή τοῦ 3ου π.Χ. αἰῶνα ἀπὸ τὶς Κάτω Κλεινές: Μουσείο Φλώρινας), Κλεονίκη (=Κλεονίκη) (σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὸν Ἅγιο Δημήτριον 'Εορδαίας, βλ. Χ.

1. Βλ. Schwyzler, Griechische Grammatik, 194 κέ. Τοῦ Ἰδίου, Grammatik, 77 κέ. Blass, δ.π., 62 κέ. Meyer, δ.π., 176 κέ. Meisterhans, δ.π., 34 κέ. Mayer, δ.π., 107 κέ. Thumb, δ.π., 228. R üsch, δ.π., 76, κέ. Hauser, δ.π., 34. Nachmannson, δ.π., 37 κέ. S. Reinach, δ.π., 226. G. Mihailov, δ.π., 24.

2. Βλ. Schwyzler, Grammatik der pergam. Inschriften, 74. Blass, δ.π., 50 κέ. Meisterhans, δ.π., 48 κέ. Nachmannson, δ.π., 34 κέ. R üsch, δ.π., 65 κέ. Hauser, δ.π., 31 κέ. S. Reinach, δ.π., 263-264. Chr. Dunant - J. Pouilloux, δ.π., 208.

Μακαρόνα, Α Ε 1936, 11, ἀρ. 20), Νεικάνωρ (=Νικάνωρ) (στο δόγμα τῶν Βαττοναίων, βλ. πῶ πάνω), Νειχάρχου (=Νικάρχου) (σὲ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὸν Ἅγιο Ἀχιλλεῖο Πρέσπας, βλ. S E G 24 (1969), ἀρ. 588=Φ. Πέτσα, Διόρθωσις ἐπιγραφῆς Ἁγίου Ἀχιλλεῖου, «Μακεδονικά» 6 (1964/65) 287-291=Bull. ép. 1966, 388, ἀρ. 238), Νεικομάχῳ (=Νικομάχῳ) (σὲ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴν Ἀχλάδα Φλώρινας, βλ. πῶ πάνω), πεντακισχιλία (=πεντακισχίλια), πολειτάρχης (=πολιτάρχης) καὶ πολειτής (=πολίτης) (ἀναφέρονται ἐπανειλημένα σὲ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὸ Κρανωχώρι, βλ. πῶ πάνω), πολειτεία (=πολιτεία) καὶ τειμής (=τιμῆς) (σὲ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὸν Ἅγιο Ἀχιλλεῖο, βλ. πῶ πάνω).

β) *ἰ ἀντί ει*: δανιστής (=δανειστής) (σὲ ἀπελευθερωτικὴ πράξι τοῦ 275 μ.Χ. ἀπὸ τὴν Ἑξοχὴ: Μουσεῖο Κοζάνης, ἀρ. 146), μνίας (=μνείας) (σὲ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὸ Σκοπὸ Φλώρινας, βλ. Ν. Παππαδάκι, δ.π., 439, ἀρ.25), πιράσι (=πειράσει) (σὲ ἀπελευθερωτικὴ πράξι τῆς Ἑξοχῆς, βλ. πῶ πάνω), Ποσιδώνιον (=Ποσειδώνιον) (σὲ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴ Σιταρία Φλώρινας, βλ. Ν. Παππαδάκι, δ.π., 436, ἀρ. 20), ταμίφ (=ταμείφ) (σὲ ἀπελευθερωτικὴ πράξι τῆς Ἑξοχῆς, βλ. πῶ πάνω), χέριν (=χαίρειν) (σὲ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴν Ἑλλάτη: Μουσεῖο Κοζάνης, ἀρ. 896).

3. *οι ἀντί η*

Ἀνέθοικεν (=ἀνέθηκεν) (σὲ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὸ Χειμερινό, βλ. Ν. Παππαδάκι, δ.π., 444, ἀρ. 37=Α. Κεραμόπουλλου, δ.π., 33-34).

II. Παθήσεις συμφώνων

1. *δ ἀντί τ*

Πλευράδου (=Πλευράτου) (σὲ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴν Τσοῦκα Καστοριάς, βλ. Ν. Παππαδάκι, δ.π., 442, ἀρ. 32).

2. *ν ἀντί μ²*

α) *μβ*: γανβρῶ (=γαμβρῶ) (σὲ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴν Ἀχλάδα Φλώρινας, βλ. Α. Κεραμόπουλλου, Α Δ 24 (1931/32), Παράρτημα, 38, ἀρ. 14), σνβίφ (=συνβίφ) (σὲ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Κοζάνης, βλ. Α. Κεραμόπουλλου, δ.π., 3, ἀρ. 1), ἀπὸ τὴν Ἀχλάδα κι ἀπὸ τὴ Λακκία Φλώρινας (βλ. Α. Κεραμόπουλλου, δ.π., 40, ἀρ. 18. Μουσεῖο Φλώρινας, ἀρ. 107).

β) *μπ*: ἄνπελουργός (=ἀμπελουργός) (σὲ ἐπιγραφὴ τῆς Κοζάνης, βλ. Χ. Μακαρόνα, Ἀρχαιολογικά Χρονικά, «Μακεδονικά» 2 (1941/42) 638, ἀρ. 89=J H S 66 (1946) 113), Ὀλυνπίαν (=Ὀλυμπίαν) (σὲ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴ Μελίτη Φλώρινας, βλ. Α. Κεραμόπουλλου, Α Δ 24 (1931/32), Παράρτημα, 40, ἀρ. 21).

3. Διπλασιασμός συμφώνων

α) *νν*: Ἐννοδία (=Ἐνοδιᾶ) (σὲ ἀπελευθερωτικὴς πράξεις ἀπὸ τὴν Ἑξοχὴ: Μουσεῖο Κοζάνης, ἀρ. 146, 153, 166).

1. Βλ. Schwyzer, Griechische Grammatik, 192 κέ. Τοῦ Ἰδίου, Grammatik der pergam. Inschriften, 51 κέ. Blass, δ.π., 31 κέ. Meyer, δ.π., 125 κέ. Meisterhans, δ.π., 35 καὶ σημ. 192. Nachmanson, δ.π., 40. R üsch, δ.π., 35. Mayser, δ.π., 87 κέ. G. Mihaïlov, δ.π., 26-27.

2. Βλ. Schwyzer, Griech. Grammatik, 213. Τοῦ Ἰδίου, Grammatik der pergam. Inschriften, 121. Meisterhans, δ.π., 84, 112. Nachmanson, δ.π., 104 κέ. R üsch, δ.π., 260 κέ. Mayser, δ.π., 233 κέ. S. Reinach, δ.π., 243. G. Mihaïlov, δ.π., 60.

β) τῇ: δ α ν ι σ τ τ ῆς (=δανειστῆς) (σὲ ἀπελευθερωτικῇ πράξει ἀπὸ τὴν Ἐξοχῇ: Μουσεῖο Κοζάνης, ἀρ. 146).

4. Ἀπλοποίηση διπλῶν συμφώνων (ρ(ρρ))

Ἄ ρ α β έ ο ς (=Ἀρραβαῖος) καὶ Ἀ ρ ι δ α ῖ ο ς (=Ἀρριδαῖος) (στὸ δόγμα τῶν Βαττωναίων, βλ. Ν. Παππαδάκι, Εἰς τὸ δόγμα Λαπιναίων τῆς Ὀρεστίδος, «Ἀθηνᾶ» 25(1913) 462 κέ.

5. Ἀφομοίωση συμφώνων

α) Ἐσωτερικὴ ἀφομοίωση (γ-κ) κ-κ, κ-χ) χ-χ)¹: κ λ υ κ υ τ ᾱ τ ω (=γλυκυτάτω) (σὲ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὸ Σκοπὸ Φλώρινας, βλ. Ν. Παππαδάκι, δ.π., 439, ἀρ. 25), Ν ε ι χ ᾱ ρ - χ ο υ (=Νικάρχου) (σὲ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὸν Ἅγιο Ἀχιλλεῖο Πρέσπας, βλ. Φ. Πέτσα, «Μακεδονικά» 6 (1964/65) 287-291=Bull. ép. 1966, 388, ἀρ. 238=S F G 24 (1969), ἀρ. 588).

β) Ἀφομοίωση στὸ τέλος τῶν λέξεων (κ)γ): ἐ γ δ ἔ Φ ι λ ι π π ο υ (σὲ ἐπιγράμμα ἀπὸ τὴν Καισαρείᾳ, βλ. Α. Κεραμόπουλλου, Α Ε 1933, 48).

Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΑΜΑΡΗΣ

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ (1788-1810)

Ο ΕΙΤΑ ΧΑΛΚΗΔΟΝΟΣ (1810-1820).

Κύριος ἢ Κρής;

Εἰς σύντομον ἐργασίαν, δημοσιευθεῖσαν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος καὶ διαλαμβάνουσαν ἔκδοσιν καὶ σχολιασμόν ἐγκυκλίου τῆς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης (1 Σεπτεμβρίου 1791) ὑπὲρ βοηθείας τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης τοῦ Παγγαίου ὄρους, ἐγένετο λόγος περὶ τοῦ Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Γερασίμου², ὁ ὅποιος, συμφώνως πρὸς συγχρόνους αὐτοῦ μαρτυρίας, κατήγετο ἐκ Κρήτης³.

Τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἐδημοσιεῦθη ἐνδιαφέρουσα περὶ τοῦ Γερασίμου μελέτη, εἰς τὴν ὁποῖαν ἀναφέρεται ὅτι οὗτος ἦτο Κύριος τὴν καταγωγὴν⁴. Παραθέτων ὁ συγγραφεὺς τῆς

1. Βλ. Schwyzer, Griech. Grammatik, 257. Τ ο ὕ ῖ δ ι ο υ, Pergam. Inschriften, 126 κέ. Blass, δ.π., 72. Meyer, δ.π., 390. Giese, Aeolischer Dialekt, 85. Meisterhans, δ.π., 102 κέ. Gretscher, Die griechischen Vaseninschriften, ihrer Sprache nach untersucht, δ.π., 222 κέ. Hauser, δ.π., 70. Mayer, δ.π., 233 κέ. S. Reinach, δ.π., 243-248.

2. Ἀποστόλου Ἀθ. Γλαβίνα, Ἐγκύκλιος τῆς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης ὑπὲρ βοηθείας τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης, «Μακεδονικά» 21(1981) 353-356.

3. Α. Παπαδόπουλου - Κεραμέως, Ἀνάλεκτα ἱεροσολυμητικῆς σταχυολογίας ἢ συλλογὴ ἀνεκδότων καὶ σπανίων ἐλληνικῶν συγγραφῶν περὶ τῶν κατὰ τὴν Ἐφάν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν καὶ μάλιστα τῆς τῶν παλαιστινίων, τόμος τρίτος, Πεγρούπολις 1897 (Bruxelles 1963), σ. 200, 206, 343-344, 354.

4. Α. Τηλλυρίδου, Γεράσιμος ὁ Κύριος Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης (1788-1810) καὶ Μητροπολίτης Χαλκηδόνος (1810-1820), «Θεολογία» 52(1981) 530-549 ἰδιαίτε-
ρως δὲ 532 καὶ ὑποσ. 4.